

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Activiteitenplan

initiatief Uitvoeringsagenda Faro

Dit model voor een activiteitenplan hoort bij de Subsidieregeling Uitvoeringsagenda Faro. Uw activiteitenplan met bijhorende begroting dienen ter beoordeling van uw initiatief. Hiertoe plaatst u enerzijds uw activiteitenplan op <https://faro.cultureelerfgoed.nl> (het Faro platform). Deelnemers van het platform kunnen op deze manier een reactie geven op uw initiatief. Anderzijds legt u zowel het(zelfde) activiteitenplan als ook de begroting voor door dit toe te sturen aan faro@cultureelerfgoed.nl. Op het Faro platform vindt u meer informatie over de procedure en criteria.

Vul onderstaande gegevens in:

Naam aanvrager: Gemeente Zaanstad
Contactpersoon: [REDACTED]
E-mailadres: [REDACTED]
Telefoonnummer: [REDACTED]

Naam initiatief: Poelenburg Peldersveld: buurtdragers en buurtmakers
Totale kosten: € 86.225,00
Gevraagde subsidiebijdrage: € 41.125,00
Bedrag cofinanciering door derden: € 37.500,00
Bedrag eigen bijdrage: € 7.600,00
Inzet vrijwilligers in uren: 200

Activiteitenplan

1. Met welke vorm(en) van cultureel erfgoed heeft uw initiatief van doen?

(u kunt meerdere vakjes aankruisen)

- Integrale benadering van cultureel erfgoed
- Archeologie
- Gebouwd en aangelegd (groen) erfgoed
- Cultuurlandschap
- Roerend erfgoed
- Mobiel erfgoed
- Immaterieel erfgoed
- Oral History
- Archieven
- Digital born erfgoed
- Andere vorm, te weten Terloops erfgoed

Geef een korte omschrijving van het initiatief, waarin u beknopt de aanleiding, de hoofdactiviteit en het doel formuleert.

Aanleiding:

Onder de noemer 'Pact Poelenburg Peldersveld' is gemeente Zaanstad in samenwerking met drie corporaties en twintig andere organisaties gestart met een integrale vernieuwing van deze naoorlogse wijken. Belangrijkste reden daarvoor is dat de wijk decennialang geldt als een zwakke wijk met veel één oudergezinnen en armoede. Tegelijk beschouwen de bewoners de wijk als een mooie groene wijk, ruim opgezet en met veel voorzieningen voor vooral kinderen. Momenteel werken gemeente en corporaties gezamenlijk aan de ontwikkeling van een stedenbouwkundig kader op basis van sociaal-maatschappelijke, ruimtelijke en cultuurhistorische analyses.

Hoofdinitiatief:

Een stadssociologisch en een stadpsychologisch bureau – NIO Stedelijk Onderzoek en Advies en Thuismakers collectief – gaan onderzoek doen in verschillende buurten van Poelenburg en Peldersveld met verschillende methodieken. Onder de titel 'Buurt dragers' (werktitel) wordt aan de hand van gesprekken met bewoners, 'mental maps' en observaties onderzocht welke ruimtelijke structuren, plekken en programma's de binding van bewoners aan hun buurt mogelijk maken. Zo wordt duidelijk wat het 'terloopse erfgoed' is in de wijk waar ruimtelijke ontwerpers rekening mee dienen te houden. Bij 'Buurtmakers' gaan de onderzoekers op zoek naar de sociale buurt dragers: wie zijn de buurtmakers die de potentie van plekken zien en de talenten van anderen in de buurt op waarde weten te schatten. Door hen actiever bij de plannen te betrekken ontstaat draagvlak en een groter gevoel van betrokkenheid en eigenaarschap.

Doel:

Het doel van dit onderzoek waarbij de bewoners en ondernemers van Poelenburg en Peldersveld intensief betrokken worden is tweeledig:

1. Een empirisch-ruimtelijke analyse van de overgangen van het private domein naar het collectieve domein die zo kenmerkend is voor de naoorlogse wijk. Deze analyse kan gebruikt worden als onderlegger voor gesprekken met bewoners en gebruikers over de vernieuwingsplannen. De analyse maakt duidelijk hoe de oorspronkelijke opzet en bebouwing van Poelenburg en Peldersveld nog functioneert. Het 'terloopse erfgoed' van waardering, routes en routines die door de oorspronkelijke opzet van de wijk is opgeroepen en beleefd wordt zo zichtbaar gemaakt.
2. De ruimtelijke verbeelding van de resultaten van de gesprekken – de buurt dragers en kansen/zachte kaart – zorgt voor een instrument die ontwerpers kunnen gebruiken bij de ontwerpen van hun vernieuwings- en verdichtingsplannen. Zo wordt de waardering en het gebruik van bewoners een integraal onderdeel van de plannen voor de wijk en heeft de inbreng van de bewoners ook daadwerkelijk effect op het uiteindelijke ontwerp.

3. Omschrijf wat het beoogde eindresultaat is.

Het beoogd resultaat is een visualisatie van buurtdragers, dat wil zeggen: de ruimtelijke structuren, plekken en voorzieningen die de binding van bewoners met hun buurt duurzaam kunnen versterken. Zo ontstaat een instrument dat door ruimtelijke ontwerpers gebruikt kan worden bij ontwerpkeuzes voor hun plannen. De waardering van bewoners en gebruikers voor de wijk, de plekken van betekenis binnen de wijk en hun routes en routines worden zo ook daadwerkelijk onderdeel van de plannen voor wijkvernieuwing en verdichting. Met het erfgoed van de wijk zoals door professionals geanalyseerd en gewaardeerd werd in de globale concept-plannen voor de wijk al rekening gehouden. De waardering vanuit het perspectief van de bewoners is nog niet benut. Door een netwerk van Buurtmakers dat er al is te versterken en bij dit onderzoek te betrekken, Door hen mee te nemen in de ontwikkelingen ontstaan gedragen plannen, omdat buurtmakers hun netwerken kunnen vragen mee te denken over plannen én mee te doen in de uitvoering ervan. De methodieken en instrumenten die voortkomen uit dit onderzoeksproject Buurtdragers en Buurtmakers zijn ook bij andere vernieuwingsplannen toepasbaar.

4. Neem hieronder puntsgewijs op welke deelactiviteiten of processtappen worden uitgevoerd. Ga daarbij uit van maximaal 8 activiteiten/processtappen. Omschrijf per activiteit/processtap:
- de aard, omvang, duur en wijze van uitvoering van de activiteit;
 - de doelstelling, resultaten of producten.
- Indien gewenst kunt u dit ook als aparte bijlage bijvoegen.*

Activiteit	Duur (uren)	Methode	Doelstelling	Resultaat
Buurtdragers				
Vorbereidend onderzoek: - Deskresearch (analyse rapporten en statistieken) - (participerende) Observaties in de buurt - Analyse geschreven bronnen van bewoners	32	Bureauonderzoek en observaties ter plekke	In beeld krijgen van de wijk zoals die gebruikt en beleefd wordt door bewoners	rapportage
<u>Onderzoek</u> - Interviews met 20 huishouden (incl. voorbereidingen) - Interviews met 5 tot 8 (wijk)professionals	104	Interviews	Achterhalen van de routines, routes en rituelen van bewoners en de rol die het terloopse erfgoed daarin speelt.	rapportage
- Empirisch-ruimtelijke analyse van buurtdragers in de woonomgeving: overgangen private domein-collectieve/openbare domein; Collectieve domeinen; netwerk en routes; verblijfsplekken in de openbare ruimte; maatschappelijke en commerciële voorzieningen	48	Ruimtelijke analyse	Ruimtelijke analyse van woonomgevingen en plekken in buurten vanuit het perspectief van dagelijks gebruik.	analysetekeningen
Uitwerken & analyse interviews en mental maps	24		Analyse en conclusies	rapportage
Buurtmakers				
Gesprekken wijkprofessionals	8	Interviews	Achterhalen bekend buurtmakersnetwerk	rapportage
Gesprekken in de buurt gedurende de onderzoeksperiode: - deurgesprekken (incl. afspraken maken) - Straatgesprekken Gesprekken bij belangrijke ontmoetingsplekken (pleinen, buurthuizen, etc.)	120	Deur en straatgesprekken	Netwerk tussen buurt en wijk als geheel in kaart brengen	Krachtenkaart
Organiseren van ongeveer 3 oloopjes in de buurt om de krachtenkaart/zachte kaart aan te vullen (incl. voorbereiding en uitwerken kaart): - We organiseren deze oloopjes op belangrijke	32	Groepsgesprekken met passanten op verschillende plekken in de buurt	De uitkomst van deze oloopjes zijn acties en plannen die we met het buurtmakersnetwerk uit kunnen voeren	Bijgestelde krachtenkaart; buurtmakersnetwerk

buurtplekken, zowel groot (plein, winkels, park, buurthuis) als klein (stoepjes, straatjes, buurtplantsoen)				
<p>Handen uit de mouwen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Maximaal 3 acties - Acties voorbereiden en uitvoeren <p>Via de acties het netwerk verbreden en verstevigen</p>	40	Interventies in openbare ruimte	Bestending van buurtmakersnetwerk	Uitbreiding buurtmakersnetwerk
Overleg				
Onderling overleg onderzoekers Nio/Thuismakerscollectief	12	overleg	Afstemming over locaties waar verschillende methodes worden toegepast	rapportage
Overleggen/presentaties gemeente/woningcorporaties/ buurtmakers (Kerngroep)	12		Afstemming met opdrachtgever over plekken die prioriteit hebben	rapportage
Uitwerking				
Begeleiding en overleg met stedenbouwkundige over visualiseringen	16		Klankbordgesprekken over wijze van visualisering en aanlevering gegevens	-
Ruimtelijke verbeelding van de gesprekken met bewoners: mental maps van bewoners; verzamelkaarten positieve en negatieve plekken; Kaart buurtdragers (ruimtelijke kanskaart); Krachtenkaart buurtmakersonderzoek door Stedenbouwkundig bureau	32		Maken van (concluderende) kaarten en visualisering buurtdragers	Visualisatie Buurtdragers en Krachtenkaart van verschillende buurten
Kennisdeling en uitwisseling met andere erfgoedgemeentes over toegepaste methoden van waardering	40		Kennisdelen over voortgang onderzoek en uitkomsten met Erfgoedveld, corporaties in ander steden en bewonersorganisaties	<ul style="list-style-type: none"> - Presentaties - Rondleidingen - Webinars - artikelen

5. Planning: geef aan hoe de deelactiviteiten/processtappen in de tijd worden uitgevoerd.
Indien gewenst kunt u dit ook als aparte bijlage bijvoegen.

Planning

December 2023	Vorbereidend onderzoek Buurt dragers: Deskresearch; participerende observaties ter plekke, Buurtmakers: Gesprekken met wijkprofessionals over bestaand netwerk
Januari-februari 2024	Buurt dragers: Interviews met wijkprofessionals en huishoudens Buurtmakers: Deurgesprekken, straatgesprekken, ten behoeve van Krachtenkaart
Maart – april 2024	Buurt dragers: Empirisch-ruimtelijke analyse m.b.v. 'mental maps' Buurtmakers: Oplooptjes in buurten voor aanvullen Krachtenkaart
April - mei 2024:	Buurt dragers: Uitwerken analyses en 'mental maps' Buurtmakers: 'Handen uit de mouwen': acties voor verbreden netwerk
Mei - juni 2024:	Visualisatie Buurt dragers en Krachtenkaart van verschillende buurten

In de Uitvoeringsagenda Faro – deel I is door het erfgoedveld opgetekend wat de betekenis is van het Verdrag van Faro voor de Nederlandse erfgoedzorg en hoe het daar invulling aan wil geven. Om in aanmerking te komen voor een financiële bijdrage moet uw initiatief bijdragen aan de implementatie van het Verdrag van Faro in het functioneren van de Nederlandse erfgoedzorg. De mate waarin uw initiatief hieraan voldoet wordt meegenomen in de beoordeling. Daarover gaan de volgende vijf vragen.

6. Aan welke Faro-kernwaarde(n) zoals opgenomen in de Faro Uitvoeringsagenda – deel I voldoet het initiatief?

- Participatie in de volle breedte
- Open houding voor andere erfgoedopvattingen
- Erfgoed midden in de samenleving

7. Omschrijf op welke wijze het initiatief voldoet aan de geselecteerde Faro-kernwaarde(n).

Participatie

Het onderzoek is bedoeld om de onvermoede zienswijzen en krachten in de wijk bloot te leggen en te benutten voor vernieuwing van de wijk. Uit gesprekken met bewoners over ruimtelijke projecten komt participatie nog vaak neer op post-its plakken zonder dat duidelijk is wat met de inbreng van bewoners wordt gedaan of dat de resultaten worden teruggekoppeld. Het in dit ontwikkelde instrumentarium beoogt de waardering van bewoners, negatief en positief, een integraal onderdeel te maken van de ontwerpplannen voor vernieuwing van de wijk. De organisatie van de stedelijke vernieuwing van Poelenburg en Peldersveld is erop gericht het gebruik van dit instrumentarium te borgen. Hierbij worden zoveel mogelijk vertegenwoordigers van bevolkingsgroepen met verschillende culturele en sociaal-economische achtergronden betrokken.

Zie hiervoor ook bij 'Democratische vernieuwing'

Open houding voor andere erfgoedopvattingen: meervoudig perspectief op erfgoed

Aan het begin van de gedachtvorming over de vernieuwing van Poelenburg Peldersveld is in opdracht van de gemeente een cultuurhistorische verkenning gemaakt door een professioneel cultuurhistorisch bureau. Hierin was zeker ruimte ingeruimd voor verhalen en de waardering van bewoners. Die kleurde op positieve wijze de uiteindelijke formulering van de kernwaarden van de wijk. Binnen het bestek van de opdracht van de cultuurhistorische verkenning was voor een uitgebreid

onderzoek naar waardering en routes en routines geen tijd. Met het hier voorgestelde onderzoek komen ook de perspectieven op de kwaliteit en het gebruik van de wijk naar voren bij vertegenwoordigers van verschillende bevolkingsgroepen. Erfgoedwaardering die niet in het jargon van erfgoed-professionals wordt omschreven – je zou het 'terloops erfgoed' kunnen noemen – krijgt zo een plek in de gesprekken en wordt verwerkt in het instrumentarium ten behoeve van ontwerpplannen voor vernieuwing van de wijk. Wat we onder 'terloops erfgoed' verstaan is breed: het gaat er hierbij om om inzicht te krijgen in het perspectief van de gebruikers en bewoners die op een 'hele manier' naar hun woonomgeving kijken. 'Terloops erfgoed' heeft betrekking op waarden die gebruikers koesteren tijdens het gebruik van hun leefomgeving. Ze zijn impliciet aanwezig in de routes die ze volgen binnen de wijk, in de aard van de ontmoetingsplekken. Ze zijn ook impliciet aanwezig in verhalen waarin hun relatie met de dagelijkse leefomgeving aan de orde komt.

Erfgoed midden in de samenleving

Terwijl collega's in het sociaal domein en medewerkers van corporaties aanvankelijk verbaasd waren dat Team Erfgoed hen benaderde om over de sociale waarden en het thuisgevoel van bewoners van de wijk te spreken, werden zij allengs enthousiast. Ook vanuit stedenbouw, zowel in- als extern, was er verwondering dat Team Erfgoed dit keer niet sprak over behoud van gebouwen en stedenbouwkundige structuren, maar over het belang van herkenbaarheid en identiteit door bewoners bij de verandering van de wijk. Door aandacht te vragen voor het 'terloopse erfgoed' in de wijk, dus niet voor de gestapelde stenen en de verkavelingen van de buurten zelf, maar voor de waardering en afkeer die deze bij de gebruikers oproepen, voor de dagelijkse praktijk van tuinieren, winkelen, recreëren in het groen van de woonomgeving en de verhalen die daaruit zijn ontstaan, wordt erfgoed een middel om sociale waarden te koppelen aan kansen voor verandering in de fysieke leefomgeving.

De erfgoedbenadering zoals deze in Buurtdragers en Buurtmakers wordt voorgestaan is ontwikkelingsgericht en houdt rekening met veranderingen die in de samenleving plaatsvinden. Een voorbeeld: een belangrijk uitgangspunt van de wijk was het voorzien in voorzieningen waardoor de wijk zelfvoorzienend was. Bewoners van het eerste uur zien een verschriving van het aanbod, nieuwkomers zien juist voorzieningen die voldoen aan hun behoeften; tegelijk is de nieuw inrichting van voorzieningen zodanig dat deze geenaanleiding geeft voor ontmoetingen. Erfgoed wijst hierbij op de oorspronkelijke gedachten achter de planontwikkeling en zet aan tot een hedendaagse vormgeving voor deze hiaten. Kernwaarden zoals die in een voorafgaand stadium aan de vernieuwing door professionals waren benoemd, worden vooral benut van uit de intentie waarmee de wijken zijn ontworpen. *Buurtdragers en buurtmakers* is daarom ook een zoektocht is naar de nieuwe rol die het erfgoed - gezien vanuit de veranderde samenleving - kan spelen in het vernieuwen van betrokkenheid en gemeenschappelijkheid en het vergroten van leefbaarheid in zowel de directe woonomgeving als in het publieke domein van de wijk.

Om Poelenburg-Peldersveld een gewilde woonwijk te laten worden, wordt gewerkt aan verduurzaming en verbetering van de woningvoorraad, inbreiding en sloop-nieuwbouw. Hierbij is nadrukkelijk het streven om geheel in de lijn van de uitgangspunten van Pact Poelenburg het ontwikkelen van een stedenbouwkundig kader voor vernieuwing en verdichting van de wijk de kennis en kunde van de bewoners en hun waardering van hun eigen woonomgeving als uitgangspunt te nemen. Centrale vraag daarbij is: hoe kan de verbetering van de leefbaarheid en het perspectief van bewoners hand in hand gaan met woningverbetering, woningdifferentiatie en uitnodigend groen en water. Onder de noemer van Buurtdragers en Buurtmakers zal, onder begeleiding van onderzoekers, niet alleen in beeld worden gebracht hoe de openbare ruimte nu gebruikt en beleefd wordt, maar ook hoe bij een herprogrammering en herinrichting het gebruik en het 'eigenaarschap' geactiveerd kunnen worden. Voor ogen staat om rondom een aantal woningbouwcomplexen die ofwel verduurzaamd, verbeterd of vernieuwd worden de waardering van de openbare ruimte door de bewoners integraal onderdeel te maken.

8. Aan welke thema(s) en de daarbij door het erfgoedveld geformuleerde doelen (inzet) in de Uitvoeringsagenda Faro – deel I draagt uw initiatief bij? (er zijn meerdere thema's mogelijk)

- Erfgoed als hulpbron en partner in het sociale domein
- Democratische vernieuwing
- Dynamische leefomgeving
- Waarderen van erfgoed
- Meerstemmigheid
- Oral History
- Digitaal erfgoed
- Archieven
- Archeologie
- Caribisch Nederland
- Internationaal
- Erfgoedbewustzijn en educatie
- Ondersteuning erfgoedparticipatie
- Opleidingen
- Werkwijzen en wegwijzen
- Financiering erfgoedinitiatieven

9. Omschrijf voor de door u geselecteerde thema's hoe uw initiatief aansluit bij de in de Uitvoeringsagenda Faro – deel I omschreven doelen en vraagstukken. Raadpleeg voor de beantwoording van deze vraag de uitwerking van de thema's in de Uitvoeringsagenda Faro – deel I.

Erfgoed als hulpbron

In 2019 ondertekende gemeente Zaanstad samen met corporaties en 21 maatschappelijke instellingen Pact Poelenburg Peldersveld. Doel was om van onderop, vanuit de problemen en wensen van de bewoners, oplossingen te vinden en maatregelen te ontwikkelen om armoede, onderwijsachterstand en criminaliteit terug te dringen. Zo werden netwerken binnen de wijk gevonden en versterkt. Op dit moment wordt bij het maken van een stedenbouwkundig kader gewerkt aan de formulering van spelregels voor de vernieuwingsplannen. Het onderzoek *Buurtdragers en buurtmakers* kan deze netwerken gebruiken om de sociale waarden te koppelen aan wat in het fysiek ruimtelijk domein nodig is om tegemoet te komen aan behoeften van de veranderende samenstelling van de bevolking. Erfgoed wordt zo een verbinder tussen de sociaal-maatschappelijke dynamiek in de wijk en de fysiek-ruimtelijke planvorming.

Democratische vernieuwing

Door de uitkomsten van het onderzoek *Buurtdragers en buurtmakers* te vertalen naar een instrument wordt het een ontwerptool voor de plannenmakers van de vernieuwing van de wijk. De inbreng van bewoners wordt op die manier serieus genomen; medezeggenschap krijgt zo een vertaling in het ontwerp. Tegelijk met het onderzoek wordt gewerkt aan de inbedding van de uitkomsten in de organisatie van het participatieproces. Dit om te voorkomen dat bewoners tijd steken in het maken van een tool dat uiteindelijk geen uitwerking heeft in de vernieuwing van de buurt.

Gemeente Zaanstad heeft sinds kort een strategisch adviseur Democratische vernieuwing en Participatie. De gemeenteraad heeft in juli 2023 het college de opdracht gegeven te komen tot een visie op Lokale democratie en participatie, die uiteindelijk ook zijn beslag krijgt in een Participatieverordening. Een van de aanleidingen voor deze opdracht is dat de kwaliteit van participatietrajecten vaak op basis van gevoel wordt gevoerd en niet op basis van duidelijke kaders en gemeenschappelijke uitgangspunten. Project *Buurtdragers en buurtmakers* dat als doel heeft de inbreng van burgers daadwerkelijk door te laten werken in de uiteindelijke ontwerpen voor vernieuwing en verdichting van de wijk, kan hierin als pilot fungeren. De onderzoeksmethoden en het instrumentarium dat daaruit naar voren komt kan ook elders in Zaanstad worden toegepast en dus ook elders in Nederland.

Dynamische leefomgeving

Zoals bij veel naoorlogse wijken in Nederland verdwenen in Poelenburg Peldersveld de zachte overgangen tussen private en openbare ruimte door de bouw van schuttingen, verdwenen buurtwinkels uit het straatbeeld en verloederde de woonomgeving door achterstallig onderhoud van de woningen. Veel bewoners hebben door armoede ook geen ruimte voor andere besognes dan overleven. De oorspronkelijke intenties waarmee de wijken zijn aangelegd – wonen in een gezonde, groene omgeving – zullen op een eigentijdse wijze vorm moeten krijgen. De verschraling van het winkelaanbod en de veranderde bevolkingssamenstelling betekende voor de autochtone bewoners een verlies aan identiteit; voor nieuwe bewoners voldoet een nieuw soort winkelaanbod juist goed aan hun behoeften. Door in dit project te kiezen voor het meervoudig perspectief van de bewoners, erkennen we in deze benadering van erfgoed dat er meerdere identiteiten en levenswijzen naast elkaar bestaan. Er zullen ook nieuwe identiteiten gevormd worden als met een diverser woningaanbod nieuwe bewonersgroepen in de wijk komen wonen.

Waarderen van erfgoed

In het voortraject van de ontwikkeling van een stedenbouwkundig kader voor vernieuwing van Poelenburg Peldersveld is door een professioneel bureau een cultuurhistorische waardering gemaakt in de vorm van 'waardevolle structuren en gebouwen'. De analyse gaf veel inzicht in de totstandkoming van de wijk, de motieven die daaraan ten grondslag lagen en de veranderingen die in de wijken plaats vonden. Deze verkenning biedt een bodem onder de gesprekken met de bewoners. *Buurtdragers en Buurtmakers* focust op het 'terloops erfgoed', de waardering zoals die tot uitdrukking komt in de 'mental maps', in de verhalen over routes en routines en de plekken van betekenis binnen de wijk.

Meerstemmigheid

De methoden zijn erop gericht het meervoudig perspectief op het terloopse erfgoed van de verschillende buurten bloot te leggen. Het is de bedoeling dat zoveel mogelijk vertegenwoordigers van verschillende culturele en sociaal-economische achtergronden aan het woord komen. Het gebruik van de openbare ruimte en het groen is deels afhankelijk van de cultuur waar vanuit het gebruik plaats vindt; de voorzieningen zijn afgestemd op de behoeften van de verschillende bevolkingsgroepen. Terwijl de oudere, veelal autochtone bewoners wijzen op de verschraling van het winkelaanbod, vinden nieuwe bewonersgroepen veel van hun gading in de nieuw winkels die zich in de wijk vestigen. Dat is een belangrijk gegeven want met de ontkerkelijking, zijn winkelcentra en winkels de belangrijkste plekken van ontmoeting geworden en fungeren zij als belangrijke identiteitsdragers.

Oral history – Op de website van *Sprekende geschiedenis* wordt 'oral history' omschreven als: 'het verzamelen en bestuderen van levensverhalen, getuigenissen van mensen over historische gebeurtenissen en betekenissen die zij aan erfgoed geven. Het gaat om verhalen die worden verzameld door middel van (open) interviews.' Met name het onderzoek *Buurtdragers* gaat uit van gesprekken met bewoners over hun wijze van wonen en hun relatie met de buurt. Met de 'mental map', een plattegrond die bewoners van hun beeld van een hun netwerk in de wijk tekenen, wordt een directe link gelegd tussen de verhalen van bewoners, de betekenissen die zij aan plekken toekennen en hun sociale netwerk binnen de eigen buurt. De 'mental maps' is de visuele variant van 'oral history', omdat het gesprek persoonlijke geschiedenissen op basis van verbeelding worden bloot gelegd.

Erfgoedbewustzijn en educatie

Uit de eerste gesprekken met collega stedenbouwers, wijkmanagers, projectmanagers, maar ook met bewoners in de wijk blijkt hoezeer erfgoed nog steeds geassocieerd wordt met de bescherming van gebouwen en buurten. De ontwikkeling van dit instrument om de inbreng van bewoners een rol te geven in de ruimtelijke ontwikkeling brengt voor de deelnemende partijen een verbreding van het begrip erfgoed met zich mee. Daarmee, wordt erfgoed een meer vanzelfsprekend onderdeel van gebiedsontwikkeling en wordt dit niet als showstopper, maar als hulpmiddel van de modernisering van de wijk gezien.

Werkwijzen en werkwegen

Voor het benoemen van de cultuurhistorische kernwaarden van het gebied hebben erfgoedprofessionals de cultuurhistorische verkenning (of tegenwoordig ook gebiedsbiografie genoemd) ontwikkeld. Voor het achterhalen van wat bewoners waarderen, dat wat je 'terloops erfgoed' zoals hierboven al eerder omschreven, worden methoden uit disciplines als de stadssociologie en stadpsychologie benut. 'Mental maps' worden door stadssociologen gebruikt om

aan de hand van gesprekken met bewoners/gebruikers van een buurt inzicht te krijgen in bewegingspatronen, onzichtbare, mentale grenzen in de openbare ruimte en hun actieradius. Stadspsychologen proberen in een wijk te ontdekken wat de bouwstenen van gemeenschapsvorming zijn en op welke manier die verbonden zijn aan plekken in de wijk. Die methoden zijn een aanvulling op die van de cultuurhistoricus zodat ook de sociale waarden van het erfgoed in kaart worden gebracht.

10. Omschrijf op welke wijze het initiatief een structurele verandering teweeg kan brengen ten opzichte van het huidige functioneren van de erfgoedzorg. *Denk bijvoorbeeld aan bewustwording van een veranderopgave, systeemaanpassing, schaalsprong, nieuwe coalities, verdieping op een thema, instrumentatie van een thema met werkwijzen of methodieken, of de verkenning van nieuwe mogelijkheden binnen een thema.*

Structurele verandering:

De erfgoedbenadering waar het project *Buurtdragers en buurtmakers* vanuit gaat is een veranderende kijk op behoud van gebouwen, stedenbouwkundige structuren, enz. Door een verbreding van het erfgoedbegrip naar sociale waarden, plekken van betekenis en waardering vanuit perspectief van de gebruiker/ bewoner wordt erfgoed veel meer een hulpmiddel bij stedelijke vernieuwing. De rol van de erfgoed-professional is hierbij niet iemand die waarde bepaalt, maar iemand die de vraag oproept welke waarden bij gebiedsontwikkeling een rol moeten spelen en die aandacht vraagt voor meerdere perspectieven op het erfgoed zoals erfgoedprofessionals dat doorgaans beschrijven en het 'terloops erfgoed' zoals bewoners dat, zonder dat zij zich daarvan direct bewust zijn, waarderen. Bij deze erfgoedbenadering richten we ons niet zozeer op de geplande stad en de oorspronkelijke intenties van waaruit deze ontworpen is. We richten ons veel meer op de 'geleefde stad', die voortdurend in verandering is en we ontwikkelen een instrumentarium dat een handvat biedt aan ruimtelijke ontwerpers om sociale waarden te vertalen naar plannen voor vernieuwing en verdichting.

Omdat de geleefde stad centraal komt te staan in het ontwikkelen van instrumenten die bij de kwalitatieve vernieuwing van de stad behulpzaam zijn, gaan erfgoedprofessionals nu naast samenwerking met ruimtelijke ontwerpers, samenwerkingsverbanden aan met wijkmanagers, bewonerscommissies en adviseurs wijkbeheer. Nu al merkt Team Erfgoed dat collega's uit het sociale domein of medewerkers van corporaties hen makkelijker weten te vinden bij vragen van bewoners over de toe-eigening van de openbare ruimte of bij vraagstukken over relatie private-openbare ruimte die essentieel zijn voor de naoorlogse stad.

Aan de instrumenten die de erfgoedprofessional doorgaans gebruikt zoals de cultuurhistorische verkenning of gebiedsbiografie, worden nieuwe instrumenten uit andere disciplines als de stadssociologie toegevoegd in de vorm van 'buurtdragers', de krachtenkaart en de toepassing van 'mental maps'.

Bij de beoordeling van uw initiatief wordt ook gekeken naar de aansluiting van uw initiatief bij de ambities van anderen en bij vraagstukken in de samenleving en de inzet van vrijwilligers. Daarover gaan de volgende drie vragen.

11. Omschrijf of, en zo ja op welke wijze het initiatief bijdraagt aan actuele (beleids)ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken. *Te denken valt aan uitsluiting, dekolonisering en grote transities in de leefomgeving.*

Nederland staat voor een grote woningbouwopgave. Niet alleen moeten er meer woningen worden gebouwd, ook moet het aanbod voorzien in de huisvesting van een grote diversiteit aan bevolkingsgroepen. Dat geldt ook voor Zaanstad. De opgave voor renovatie en verdichting betekent een grote ingreep in de vertrouwde woonomgeving van zeer veel bewoners. Herkenbare plekken verdwijnen, het voorzieningenaanbod verandert, nieuwe bevolkingsgroepen komen er wonen. Team Erfgoed van de gemeente Zaanstad vraagt aandacht voor de door hen geformuleerde waarden van de fysieke ruimtelijke omgeving. Ze wil echter juist ook aandacht voor de door de bewoners gevoelde waarden, hun routes en routines, de door hen gekoesterde plekken en gebruikelijke ommetjes, zodat de verandering van de wijk op vanzelfsprekende wijze kan plaatsvinden en de herkenbaarheid van de woonomgeving gewaarborgd blijft.

Omdat de onderzoekers een representatieve groep bewoners bij hun onderzoek betrekken, worden verschillende perspectieven op het gebruik van de wijk en de waardering van de openbare ruimte bloot gelegd. Hierbij sluiten zij aan bij de aanpak die binnen Pact Poelenburg in 2019 al is ingezet, om de leefbaarheid van de wijk te vergroten, vanuit de krachten die in de wijk bij verschillende bevolkingsgroepen aanwezig zijn. Dat gebeurde door deur voor deur het gesprek aan te gaan. Te luisteren wat er speelt. En, waar mogelijk, concrete en zichtbare resultaten te boeken. Bijvangst van deze leefbaarheidsprojecten is dat zich nieuwe netwerken gaan vormen, er nieuwe contacten tussen bewoners en professionals ontstaan en zo ook andere vragen, behoeften en initiatieven ontstaan. Nu gewerkt wordt aan een strategie voor verduurzaming en verbetering van de woningvoorraad, inbreiding en klimaat adaptieve maatregelen, kan Buurtdragers en Buurtmakers vanuit de logica van Pact Poelenburg een verbinding leggen tussen de sociale aanpak en de fysiek ruimtelijk keuzes die gemaakt moeten worden. Erfgoed is zo niet alleen integraal onderdeel van fysiek vernieuwing van de wijk, maar legt zo een verbinding met de sociale versterking van de wijk.

12. Omschrijf de projectorganisatie en rolverdeling en geef aan of en zo ja op welke wijze er bij de uitvoering van het initiatief sprake is van samenwerking met of betrokkenheid van andere belanghebbenden.

Projectorganisatie

Oprachtgever

Kernteam: vertegenwoordigers Team Erfgoed, opgavemanager Fijn Wonen (de ruimtelijke pijler van Pact Poelenburg Peldersveld), corporaties: Rochdale, ZVH, Parteon, Pact Poelenburg, buurtmakers.

Uitvoerders onderzoek

NIO Stedelijk Onderzoek en Advies
Sander van der Ham/ Thuismakers Collectief

Ontwikkeling instrumentarium op basis van onderzoek Buurtdragers en buurtmakers

Anneke Treffers (architect/stedenbouwkundige)

Klik of tik om tekst in te voeren.

13. Omschrijf in welke mate en op welke wijze vrijwilligers worden ingezet voor de uitvoering van het Initiatief.

De in deze aanpak genoemde buurtmakers zijn vaak vrijwilligers. Ze wonen of ondernemen in de wijk, hebben ideeën voor een prettigere, socialere en schonere wijk en zijn bereid daarvoor een stap extra te zetten. Zoals gezegd is een belangrijke bijvangst van Pact Poelenburg dat zich nieuwe netwerken zijn gaan vormen, er nieuwe contacten tussen bewoners en professionals zijn ontstaan. De aanpak van Buurtmakers maakt gebruik van deze netwerken en bouwt die met hun activiteiten verder uit.

Buurtmakers houden van aanpakken, ze zijn van het doen. Soms gaat dat over het aanleggen van een geveltuintje, andere keren over de organisatie van buurtactiviteiten en -evenementen. Buurtmakers zijn in die zin dragers van de netwerken en de activiteit in de buurt. Ze lopen voorop en weten anderen in de buurt mee te krijgen op basis van enthousiasme en energie. Buurtmakers werken weliswaar in het *hier en nu*, maar ze leggen de basis voor plannen in het *daar en straks*. Juist in vernieuwingsgebieden bieden buurtmakers enorme potentie. Door hen mee te nemen in de ontwikkelingen ontstaan eerder gedragen plannen, omdat buurtmakers hun netwerken kunnen vragen mee te denken over plannen én mee te doen in de uitvoering ervan. Belangrijk is de koppeling van expertises. Die van buurtmakers in de wijken aan de expertise van stedenbouwers, planologen, architecten, etc. Werken met buurtmakers gaat uit van vertrouwen in elkaars expertise.

Plan voor kennisontwikkeling en kennisdeling en de daarbij beoogde doelgroep(en)

14. De resultaten, inzichten en ervaringen die voortkomen uit uw initiatief moeten ten goede kunnen komen aan het hele erfgoedveld. De manier waarop u hier invulling aan geeft wordt meegewogen in de beoordeling.

Omschrijf hoe u de resultaten, ervaringen en bevindingen van uw initiatief actief deelt met het Faro-netwerk en andere relevante doelgroepen.

Werk een plan uit voor kennisontwikkeling en -deling, inclusief de beoogde doelgroep(en) en omschrijf daarin hoe de resultaten van het initiatief worden gedeeld. *Denk ook aan type communicatiemiddelen, frequentie etc.* De kosten hiervoor kunt u opvoeren in uw begroting.

Intern:

Collega's van ruimtelijk en sociaal domein worden door middel van lezingen en bezoeken aan de wijk op de hoogte gebracht van voortgang en uitkomsten van Buurtdragers en buurtmakers. Zo wordt het bewustzijn over de rol van erfgoed in de samenleving vergroot.

Hiervoor wordt ook gebruik gemaakt van digitale kanalen als Intranet en de website van Pact Poelenburg Peldersveld

Corporaties, bewonersorganisatie, gemeentes

Bij bewonersorganisatie als LSA Wonen en het verband van wijkopbouwers Krachtproef is de Asset Based Community Development benadering van wijkvernieuwing al heel lang in zwang. Erfgoed is een van de basisbouwstenen van ABCD aanpak. Excursie waarbij wijkopbouwers, vertegenwoordigers van de bij LSA Wonen aangesloten verenigingen en vertegenwoordigers van corporaties en gemeentelijke instellingen kan de gedachtewisseling van erfgoed als verbinder in wijkvernieuwing in gang houden.

Lezingen en excursies worden ook voor vertegenwoordigers van deze organisaties afzonderlijk georganiseerd.

Erfgoedveld

Graag delen we de voortgang en de resultaten van Buurtdragers en buurtmakers op het Platform Faro, Federatie Grote Monumentengemeenten en provinciale steunpunten als Mooi Noord-Holland, Oversticht, Stad en Land, enz. Meest voor de hand liggend medium is een webinar, al zijn ook presentaties ter plekke mogelijk.

Voorafgaand aan het plaatsen van dit initiatief op het prikbord is contact gezocht met de afdeling Erfgoed van Hilversum en Erfgoed Leiden en Omstreken, omdat ook zij op dit moment methoden ontwikkelen om de waardering van bewoners voor hun woonomgeving te betrekken bij inventarisatie van het erfgoed en de vernieuwing daarvan. Erfgoed Leiden gaat met bewoners van Post 65 wijken in gesprek over de 'gebruikswaarden' van hun wijk. In het project "je woonomgeving als thuis" wil afdeling Erfgoed van Hilversum bewoners van voor- en naoorlogse wijken een instrument en kennis in handen te geven om te participeren bij veranderingen in hun wijk. Zaanstad, Leiden en Hilversum gaan lopende deze projecten ervaring uitwisselen over de door hen toegepaste methoden.

Onderwijs

Participatieve waardering is een actueel thema bij erfgoedopleiding in Nederland zoals de Reinwardt-academie en Heritage Studies van de Vrije Universiteit. Stagiaires kunnen deelnemen aan de onderzoeken voor Buurtdragers en Buurtmakers waardoor ok zij op de hoogte raken hoe sociale waarden van erfgoed een rol kunnen spelen bij wijkvernieuwing.

Begroting

15. De gevraagde financiële bijdrage moet in verhouding staan tot de verwachte impact van het Initiatief. Behalve een projectplan dient u ook een begroting toe te voegen (separate bijlage). Omschrijf hieronder op welke wijze u de mogelijkheden van cofinanciering (eigen bijdrage en bijdragen derden) heeft onderzocht en wat daarvan de uitkomst is.

De corporaties hebben enthousiast gereageerd op de intentie om onderzoek te doen naar het 'terloopse erfgoed' (inmiddels een begrip in de communicatie tussen de bij vernieuwing betrokken partijen) van Poelenburg Peldersveld. De eerste gesprekken tussen corporaties en de beide onderzoekers hebben plaats gevonden. Omdat de vakantie van veel collega's en medewerkers van corporaties samenvielen met de introductie van deze rijksregeling, moet over de toezegging van cofinanciering nog afstemming plaatsvinden.

Ingevuld door: [REDACTED]
Datum: september 2023